

УДК 323

Венгринюк Л. Я.

МАРКУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ (досвід районів Львівської області)

Стаття присвячена висвітленню реалізації політики пам'яті на регіональному рівні. Здійснюється аналіз найпомітніших символічних маркерів Львівської області. Автор доходить висновку, що найбільш помітними у символічному просторі районів Львівської області є військові меморіали, присвячені воїнам Другої світової війни, Української повстанської армії (УПА), Української галицької армії (УГА), Січовим стрільцям. Значну частину монументів відведено на вшанування жертв репресій різних режимів. Простежується тенденція встановлення пам'ятників одним і тим самим персоналіям у всіх районах області. Елементи радянського ідеологічного маркування практично відсутні. «Маркери пам'яті» представників інших спільнот є рідкісними і скоріше виглядають як випадкові явища.

Ключові слова: політика пам'яті, місця пам'яті, райони Львівської області.

Венгринюк Л. Я. Маркирование политического пространства (опыт районов Львовской области).

Статья освещает реализацию политики памяти на региональном уровне. Осуществляется анализ заметных символических маркеров Львовской области. Автор приходит к выводу, что наиболее заметными в символическом пространстве районов Львовской области есть военные мемориалы, посвященные воинам Второй мировой войны, Украинской повстанческой армии (УПА), Украинской галицкой армии (УГА), Сечевых стрельцов. Значительную часть монументов отведено почитанию жертв репрессий различных режимов. Прослеживается тенденция установления памятников одним и тем же персоналиям во всех районах области. Элементы советской идеологической маркировки практически отсутствуют. «Маркеры памяти» представителей других общностей являются редкими и скорее выглядят как случайные явления.

Ключевые слова: политика памяти, места памяти, районы Львовской области.

Vengrinyuk L. Y. Labelling of political space (on example of Lviv region).

The article deals with the implementation of politics of memory at the regional level. The most important symbol markers of Lviv region are analysed. First of all it is notable that unusually large number of monuments (more than half) honours the soldiers who died during military events. In this case, mass graves and memorial cemetery of soldiers of the Second World War (the largest number), Ukrainian Insurgent Army (UPA), Ukrainian Galician Army (UGA), I UNA Division "Galicia", Sichovi Striltsi and others can be explained by the fact that honouring the memory of war comes from the natural needs of the people to note the importance of the victims. Therefore, in the post-war years, there was a surge of activity in this area, and after Declaration of Independence its second wave has come that swept honouring soldiers who were banned during the Soviet period.

War memorials are necessary and a good thing, because it meets the needs of ordinary citizens to honour their loved ones who died during the military events and they also serve as consolidation of nation and the rise of patriotic spirit. Integral parts of the local area of this region are monuments that commemorate the victims of the repression. One should pay attention that most of them are dedicated to the victims of the Soviet regime, Talerhof's victims (by majority ethnic element is Ukrainian) and only a small proportion of the victims of the Nazi regime, most of whom were Jews. There is a tendency to construct monuments by the same personalities throughout the region. Thus, the largest number of monuments is built to T. Shevchenko, I. Franko and B. Khmelnytskyi. Their monuments are in each of the districts of the region, with sometimes several

monuments within the same locality. Their monuments were built both in the Soviet age, and in the period of independence.

Since the mid 90s to the present day there is tendency to honour the heroes and leaders of OUN-UPA. Despite an active proclamation of revival and popularization this page of past, in the form of monumental art in most areas of the region, it is not too active. "Memory Labels" of other communities are rare and rather look like a random phenomenon. Elements of the Soviet ideological labelling virtually absent and there are only partly in the form of memorials to soldiers of the Second World War. In the space labelling local districts of Lviv region Ukrainian centred approach is dominated.

Key words: politics of memory, memory places, districts of Lviv region.

Тема пам'яті завжди викликала інтерес у дослідників багатьох галузей. Теоретичні аспекти феномену історичної пам'яті досліджував і Дж. Віко, який вивчав пам'ять в усній традиції, і З. Фройд, який досліджував цей феномен з точки зору психоаналізу. Пізніше в ХХ ст. тема пам'яті була розроблена у в працях М. Хальбвакса, Ф. Арієса, М. Фуко, А. Яссмана та ін. На особливу увагу заслуговує робота М. Хальбакса «Пам'ять і її соціальні умови», у якій пояснюється формування пам'яті за допомогою так званих «мнемонічних місць», які здатні викликати спогади. На основі методу, запропонованого Хальбваксом, французький історик П. Нора розробив концепцію місць пам'яті, під якими він розумів ті предмети і об'єкти, які володіють здатністю управляти присутністю минулого в теперішньому. Музеї, архіви, кладовища, свята, роковини, храми – всі ці цінності є свідками інших епох, кожна з них наділена певним змістом, яка базується на потребі людей, що її створювали, відзначити важливість минулого і розібратися з своєю спадщиною [40, с. 98]. Саме за їхньою допомогою на місто проєктуються певні образи. Різні моделі минулого – офіційний історичний дискурс, створений правлячою елітою, так само як і альтернативні, створені іншими акторами [39, с. 75].

У нашому дослідженні ми зосередимося на аналізі кожного із районів Львівської області крізь призму маркування політичного простору, а саме через аналіз основних символічних маркерів – пам'ятників та пам'ятних знаків.

Здійснюючи аналіз пам'ятних знаків Бродівського району, бачимо, що більшість з нині існуючих встановлені ще в радянський період. Левову частку становлять меморіали (братські могили) воїнам Другої світової війни. Із виразно «радянських» залишилася лише меморіальна таблиця члену Компартії Тудору в селі Пониква, де він народився. Всі інші, хоча і були встановлені у цей період, цілком природно вписуються в сучасний український простір, адже присвячені українським митцям та діячам. Це пам'ятники В. Стефанику в селі Ясенів, І. Трушу (с. Висоцьке), І. Франку (м. Броди), Б. Хмельницькому (с. Заболотці). За часів незалежності у Бродівському районі було встановлено лише чотири пам'ятники, два з яких Т. Шевченку (в Бродах та с. Хмільове). Два інші – жертвам репресій та першій річниці незалежності. Також впорядковано дві братські могили воякам УПА (с. Лештів, с. Підгірці) [1; 20].

Аналізуючи «місця пам'яті» Буського району, зазначимо, що на відміну від попереднього тут переважають пам'ятники і пам'ятні знаки, споруджені за часів незалежності. З радянського періоду збереглися лише меморіали воїнам, полеглим під час Другої світової війни (варто підкреслити, що їх кількісно менше, лише п'ять) та пам'ятники Лесі Українці (с. Соколя), І. Франку (с. Боложинів), Б. Хмельницькому (с. Топорів). На зорі незалежності тут було встановлено аж п'ять пам'ятників Т. Шевченку (в селах Задвір'я, Туріє, Яблунівка та в смт. Красне й Олесько). Також було встановлено пам'ятник воїну УПА А. Чаплі (с. Ожидів), облаштовано братські могили вояків УГА й УПА (смт. Красне, м. Буськ) та жертв репресій (м. Буськ, с. Безброди), відновлено пам'ятні знаки на честь скасування панщини [2; 21].

У Городоцькому, як і в Буському, районі переважають пам'ятники періоду незалежності.

У радянську епоху крім «класичних» пам'ятників радянським солдатам тут було споруджено досить незвичні пам'ятні знаки на місці бою з турецько-татарськими загарбниками (с. Комарне) та місці, де були страчені учасники антифеодального повстання «Коліївщина» (м. Городок, м. Комарне). Облаштовано братську могилу жертв фашизму в м. Городок. Також збереглися пам'ятники І. Франку (м. Комарне, с. Вовчухи) та Б. Хмельницькому (м. Городок), меморіальна таблиця українському письменнику Лесю Мартиновичу. Варто зазначити, що монументи Т. Шевченку зводились як в радянську епоху (м. Городок, с. Градівка), так і в період незалежності (с. Завидовичі, с. Підзвіринець). Після здобуття незалежності в цьому районі було зроблено значну роботу зі створення та облаштування меморіалів та братських могил Січових стрільців (м. Городок, с. Завидовичі, Коропуж, Бартарів), вояків УГА (с. Вовчухи) та жертв репресій (с. Комарне, Мшана), останнім було встановлено два пам'ятники (м. Городок, с. Малий Любінь) [3; 22].

Дрогобицький район характеризується байдужістю щодо маркування політичного простору в часи незалежності, адже більше десяти років тут не було встановлено пам'ятника жодному політичному діячеві, письменникові чи митцеві (лише меморіальна таблиця шефу Головного штабу УПА генерал-хорунжому Дмитру Грицаю (с. Дорожів) та пам'ятник на честь скасування колгоспної панщини (с. Новий Кропивник). Згодом біля музею в с. Нагуєвичі встановлений ще один пам'ятник І. Франку (два були встановлені в радянський час в цьому ж селі, а третій в с. Лішня) та споруджено меморіальний комплекс пам'яті А. Мельника. Повертаючись до радянського періоду, зазначимо, що тут збереглися пам'ятники за «класичною» для цього регіону схемою: радянським воїнам, І. Франкові, Б. Хмельницькому (сmt. Медениця) та Т. Шевченку (с. Долішній Лужок, Ясениця-Сільна) [4; 23].

Жидачівський район демонструє незначне переважання пам'ятних знаків українського періоду. У радянський період крім впорядкування та встановлення пам'ятників на братських могилах радянських воїнів було встановлено камінь на місці битви польського війська з татаро-турецькою армією (сmt. Журавно) та на могилі невідомого козацького сотника (с. Вербиця). У цей же час споруджено пам'ятники Б. Хмельницькому в м. Жидачів, с. Володимирці та м. Ходорів. Не оминула своєю увагою цього діяча і українська влада, спорудивши ще один пам'ятник у м. Ходорів. Ще однією персоналією, яку «вшанували у бронзі» за обидвох режимів, є Т. Шевченко: у різних селах району було встановлено чотири пам'ятники у радянський період та вісім у період незалежності. Також українська влада встановила пам'ятники українському вченому-мовознавцю О. Партицькому, І. Франку (с. Бортники, с. Добрівляни), на честь 100-річчя «Русалки Дністрової» (м. Ходорів), воїнам УПА (с. Жирова), пам'ятник жертвам Талергофу (с. Подорожжє). Заслугує особливої уваги пам'ятник, споруджений у с. Бортники, адже він присвячений всім жертвам репресій і воєн ХХ століття. Дати, які викарбувані на ньому (1914–1920, 1939–1945, 1946–1950, 1952–1990) відображають всі криваві сторінки української історії цього століття. Варто підкреслити, що уже після розпаду СРСР у с. Заболотівці встановлено пам'ятник російському поету О. Пушкіну. Особливістю цього району є надзвичайно велика кількість (аж 24) пам'ятних знаків на честь скасування панщини. Ці знаки активно зводились протягом обох періодів [5; 24].

Жовківський район не є унікальним. Ту, як і в попередніх районах, значна увага радянської влади приділялась вшануванню воїнів радянської армії, а українська влада додала до них ще й меморіали воїнам УПА та Січовим стрільцям, а також воїнам австрійської і російської армій, які загинули в роки Першої світової війни. Зважаючи на історичну минувшину, комуністичний режим встановив три художньо-меморіальні таблиці на честь визвольного походу козацько-селянського війська під керівництвом Б. Хмельницького (м. Жовква, с. Потелич, с. Крехів), а також пам'ятник Б. Хмельницькому (с. Кунин); в період незалежності з'явилась як меморіальна таблиця, так і пам'ятник, присвячені цьому видатному українському гетьману (м. Жовква, м. Рава-Руська). Не могла оминати своєю

увагою сучасна незалежна держава полковника Є. Коновальця: в с. Зашків на його честь встановлена меморіальна таблиця та збудовано пам'ятник; ще один – у м. Жовква. За часів СРСР було встановлено пам'ятники І. Франку (с. Кунин), академіку М. Возняку (с. Волиця), жертвам Талергофу (с. Зіболки) та облаштовано братські могили радянських та французьких військовополонених, що загинули у німецьких концтаборах (м. Рава-Руська). Українською владою встановлено пам'ятник жертвам репресій (м. Рава-Руська), Лесі Українці (с. Нова Кам'янка), Т. Шевченку (с. Мокротин). Варто зазначити, що шість пам'ятників цьому українському поетові і художнику було встановлено і в радянський час [6; 25].

Золочівський район, як і всі попередні, має братські могили та меморіали радянським солдатам, воїнам ОУН-УПА, УГА, жертвам репресій. Особливістю є наявність в с. Червоне меморіалу воїнів І Української дивізії «Галичина». У цьому районі також простежується цікавий факт: в обидва періоди (радянський і незалежності) пам'ятники встановлювались одним і тим самим персоналіям – М. Шашкевичу (4) і Т. Шевченку (3). У період після 1991 р. був ще також споруджений пам'ятник «Руській Трійці» (с. Підлісся), а до 1991 р. – І. Франку (с. Почапи, с. Словіта) [7; 26].

Кам'янка-Бузький район вирізняється надзвичайно малою кількістю «маркерів пам'яті». Звичайно, тут теж є могили радянських воїнів та могили Січових стрільців, та на відміну від інших районів немає жодного меморіалу воякам УПА. Радянська влада встановила пам'ятник на честь учасників селянського страйку (с. Батятичі), меморіальну таблицю на місці, де Я. Гаватович здійснив постановку перших точно датованих українських інтермедій (м. Кам'янка-Бузька) та пам'ятник Т. Шевченку. Українська влада додала до цього переліку ще й пам'ятник Т. Шевченку і М. Шашкевичу (смт. Новий Яричів) [8; 27].

Мостиський район характеризується дуже подібною ситуацією, як і попередній. Крім меморіальних кладовищ (радянським воїнам, воякам УПА та жертвам репресій), тут присутні меморіальні таблиці та пам'ятники особам, що народились, жили чи перебували в населених пунктах району: Б.-І. Антоничу (с. Бортятине), М. Менцинському (с. Великі Новосілки), І. Вишенському (м. Судова Вишня), І. Франку (м. Судова Вишня). Також у Мостиськах є пам'ятники Б. Хмельницькому (1972) й Т. Шевченку (1995) [9; 28].

Перемишлянський район не вирізняється із типового маркування простору цього регіону. Тут знову ж таки присутні братські могили та кладовища радянських воїнів, воїнів УГА, Січових Стрільців, але немає меморіалу воїнам УПА. Меморіальні таблиці присвячені І. Франку (с. Романів), хорунжій УСС О. Степів-Дашкевич (с. Вишнівчик), члену Проводу ОУН І. Габрусевичу (с. Вільховець). Пам'ятники встановлені тут знову ж таки Б. Хмельницькому (м. Перемишляни), І. Франку (с. Романів) і Т. Шевченку (с. Болотня, Дунаїв, Лани, м. Перемишляни) [10; 29].

Пустомитівський район вирізняється тим, що не має жодної братської могили воякам УПА, УГА чи Січових Стрільців (існують лише меморіали радянським воїнам та жертвам репресій). Меморіальні таблиці встановлені на місці, де стояв табір козацьких військ на чолі з Б. Хмельницьким (с. Лисиничі) та будинку, де народився співак З. Бабій (с. Підсадки). Єдиним «унікальним» пам'ятником цього району є пам'ятник К. Устияновичу в його рідному селі Вовків. Всі інші є «класичними» для районів Львівщини: І. Франку (с. Верхня Білка, Гринів), Б. Хмельницькому (с. Зубра) та 12 пам'ятників Т. Шевченку [11; 30].

Радохівський район, як і більшість районів області, насичений братськими могилами радянських воїнів, воїнів УПА, Січових стрільців та жертв репресій. Показовим є факт охорони державою могили польського поета Корнеля Уейського (с. Павлів). Вирізняється район і наявністю різноманітних пам'ятників: оперному співаку О. Мишузі (с. Новий Витків), письменнику О. Турянському (с. Оглядів), генералу УГА М. Гарнавському (с. Барилів), а також Лесі Українці (с. Павлів), І. Франку (с. Середпільці), Б. Хмельницькому (с. Корчин, Поздимир), М. Шашкевичу (с. Нестаничі) та п'ять пам'ятників Т. Шевченкові [12; 31].

Особливістю Самбірського району є те, що тут є братські могили лише радянських воїнів

(жодних згадок про Січових стрільців, УГА чи УПА) та юнаків і дівчат, розстріляних фашистами (сmt. Дубляни). На школі в с. Баранівці є меморіальна таблиця, присвячена українському живописцю і графіку, уродженцю цього села О. Сорохтею. Серед пам'ятників вирізняються пам'ятники С. Бандері та Є. Коновальцю (с. Гординя) і П. Сагайдачному (с. Кульчиці). Інші присвячені Б. Хмельницькому (с. Зарайське) і Т. Шевченку (сmt. Дубляни, с. Купновичі, м. Рудки) [13; 32].

Сколівський район демонструє схожу картину із Радехівським щодо братських могил. Єдина особливість – відсутність меморіалу жертвам репресій та наявність братської могили мирних жителів, розстріляних німецько-фашистськими загарбниками (с. Підгородці). Меморіальні таблиці були встановлені за радянських часів С. Крушельницькій (с. Дубина, де вона жила) та І. Франку (с. Корчин). «Особливим» є пам'ятник борцям за волю України, всі інші «традиційні» – І. Франку (с. Тухля), Б. Хмельницькому (с. Корчин), Т. Шевченку (с. Верхне Синьовидне, сmt. Славське, два у Сколе) [14; 33].

Сокальський район характеризується наявністю великої кількості братських могил та меморіалу радянських воїнів, лише одного пам'ятного знака стрільцям УГА і УПА (м. Угнів) та пам'ятника жертвам Талергофа (с. Ільковичі), який є лише у декількох районах області. Тут також встановлено пам'ятний знак на місці бою радянських воїнів з німецько-фашистськими загарбниками (с. Селець). На будинку в м. Угнів встановлено таблицю хорунжому УПА Т. Онишкевичу та полковнику УПА М. Онишкевичу. Вирізняється район і пам'ятниками, присвяченими провідникам ОУН-УПА: І. Кліміву (с. Сілець), В. Процюку (с. Городиловичі), В. Сидору (с. Спасів); а також пам'ятниками композитору В. Матюку (с. Федорівці) та на честь незалежності України (с. Тартаків). Як і в інших районах, існують пам'ятники Б. Хмельницькому (м. Сокаль), І. Франку (с. Хлівчани), Т. Шевченку (м. Великі Мости, Сокаль, с. Тартаків) [15; 34].

Старосамбірський район є типовим для цього регіону: в ньому є «класичні» братські могили (радянських воїнів, вояків УПА, Січових стрільців, жертв репресій) та пам'ятники (по три Б. Хмельницькому і Т. Шевченку). Єдиним пам'ятником, що вирізняє цей район, є монумент о. Ю. Кміту, українському письменнику та етнографу (с. Кобло) [16; 35].

Особливістю Стрийського району є переважання пам'ятників, встановлених за часів незалежності. Тут немає великої кількості меморіалів чи братських могил: їх існує лише дві, обидві радянських воїнів. Меморіальних таблиць також дві: перша – академіку, українському фольклористу та літературознавцю Ф. Колеса (с. Ходовичі), друга – провіднику ОУН С. Бандері (с. Воля Задеревацька). Із простору пам'ятників вирізняються присвячені начальнику Штабу УПА О. Гасину (с. Конюхів) та українському композитору О. Нижанківському (с. Завадів). Всі інші – характерні для регіону: І. Франку (с. Завадів, с. Голобутів), Б. Хмельницькому (сmt. Дашава) та вісім пам'ятників Т. Шевченку [17; 36].

У Турківському районі, як і в більшості інших районів, знаходяться братські могили УСС, УПА та радянських воїнів, а також більш рідкісний пам'ятник жертвам Талергофа (с. Карпатське). Монументальне мистецтво представлене лише трьома пам'ятниками, два з яких Т. Шевченку (м. Турка), останній – українському вченому-етнографу о. М. Зубрицькому (с. Кіндратів). Така мала кількість маркерів простору пов'язана із віддаленістю району та його гірським рельєфом [18; 37].

Крім кладовищ та братських могил радянських воїнів та воїнів УГА, у Яворівському районі встановлені пам'ятні знаки на місці бою князя Шварна з польськими військами (с. Вороблячин) та меморіальні таблиці у м. Яворові: на місці страти воїнів УПА М. Вархоляка і Г. Саса, на будинку, в якому жив і працював о. І. Лозинський, український етнограф, мовознавець і фольклорист, на будинку, в якому жив український письменник О. Маковей. Вирізняється район і наявністю різноманітних пам'ятників: живописцю П. Андрусіву (с. Кам'янобрід), М. Вербицькому (м. Яворів), І. Котляревському (с. Лозина), О. Маковою (м. Яворів), митрополиту А. Шептицькому (м. Яворів), Р. Шухевичу (сmt. Краковець), а також є два пам'ятники І. Франку (сmt. Івано-Франкове) та три

Т. Шевченку (м. Новояворівськ, с. Сарни, м. Яворів) [19; 38].

На основі вищенаведеного фактологічного огляду ми простежуємо низку тенденцій у встановленні монументальних скульптур районів Львівської області. Перш за все стає помітною надзвичайно велика кількість пам'ятників (більше половини), які вшановують вояків, що загинули в ході воєнних подій. У нашому випадку це братські могили та меморіальні кладовища вояків Другої світової війни (найбільша кількість), УПА, УГА, I дивізії УНА «Галичина», Січових стрільців та ін. Британська дослідниця К. Віттінгем пояснює цю тенденцію, зазначаючи, що «меморіалізація війни походить з природної потреби народу відзначити значимість жертв» [40, с. 99]. Саме тому у післявоєнні роки відбувся сплеск активності у цьому напрямі, а з проголошенням незалежності – її друга хвиля, що охопила вшанування вояків, що були заборонені в радянський час. Говорячи про військові меморіали, британські дослідники Д. Джонсон і Н. Гілбертсон відзначали одну дуже важливу функцію – за їх допомогою держава підтримує єдність країни, намагається закріпити відчуття національної ідентичності і патріотизму, оскільки місце пам'яті зображує війну святою, а загиблих – мучениками [40, с. 99]. Позитивним явищем є також існування пам'ятника, що присвячений усім жертвам репресій і воєн ХХ століття, адже він об'єднує всіх постраждалих та вкладає всі трагічні події в один ряд спільної української історії. Отже, військові меморіали є необхідним і позитивним явищем, адже задовольняючи потреби простих громадян вшанувати своїх рідних та близьких, що загинули у ході воєнних подій, вони ще й виконують функцію консолідації та піднесення патріотичного духу.

Важливо згадати тезу історика Дж. Вінтера про те, що монументальні місця пам'яті є спробою публічного осмислення болючих питань минулого [40, с. 98]. Виходячи з неї, ми розуміємо, чому невід'ємною складовою місцевого простору цього регіону стали пам'ятники, що вшановують жертв репресій. Варто звернути увагу не те, що більшість з них присвячена жертвам радянського режиму, жертвам Талергофа (за етнічною складовою більшістю є українці) і лише незначна частка жертвам нацистського режиму, більшість з яких були євреями. Зважаючи на цей факт, єврейські дослідники та спільнота закидають українському народові та державі байдужість, а часом і навмисне замовчування трагедії єврейського народу в роки Голокосту. Саме тому важливим і актуальним питанням постає врегулювання цієї проблеми.

Також простежується тенденція встановлення пам'ятників одним і тим самим персоналіям по всій території регіону. Так, найбільшу кількість пам'ятників споруджено Т. Шевченку, І. Франку та Б. Хмельницькому. Їхні монументи є у кожному із районів області, при чому інколи по декілька монументів в межах одного населеного пункту. Пам'ятники цим діячам встановлювалися як в радянську епоху, так і в період незалежності. Цей факт досить легко пояснити. Постає Т. Шевченка, великого «Кобзаря» українського народу, викликає пошану і захоплення у кожного українця. Його вважають одним із основоположників української мови та культури, символом українського народу. Не останню роль відіграє те, що його постає не є суперечною у політичному полі і тому не викликає гострих суспільних дискусій. У свою чергу, радянські функціонери вшановували його пам'ять, акцентуючи увагу на атеїстичному характері його творів, а також критиці ним царя та царського режиму. Таким чином його включали до радянського дискурсу і меморіалізували його у формі скульптур. Подібно, такий же образ створювали і для І. Франка. Його трактували як «вічного революціонера», акцентували на періоді, коли він захоплювався ідеями соціалізму, а також ранньому і нетривалому москвофільському періоді. Таким чином «просоціалістичний» Франко був включений в меморіальний простір регіону. З постаттю Б. Хмельницького теж все дуже просто – за часів незалежності він постає як організатор і керівник національно-визвольної боротьби українського народу, а за радянського періоду Переяславська угода, укладена цим гетьманом, подавалась як акт «возз'єднання України з Росією», що став одним із ключових міфів радянської влади про «віковічне прагнення українського народу возз'єднатися з російським».

З середини 90-х рр. і до сьогодні простежується тенденція до вшанування і героїзації діячів ОУН-УПА. Та, незважаючи на активну прокламацію відродження і популяризації цієї сторінки минувшини, у формі монументального мистецтва у районах області вона розвинена не надто активно. Звичайно, якщо порівнювати кількість цих монументів із монументами діячів науки, культури і мистецтва, встановлених в останні два десятиліття, вони становитимуть помітну частку, але в структурі всіх «місць пам'яті» їхня відсоткова частка досить незначна.

Позитивним фактом є «прив'язання» пам'ятників і меморіальних таблиць до місцевості: вони встановлюються особам, що народились, жили чи перебували в населених пунктах району. Саме у цьому вимірі створені мнемонічні місця представників інших національностей (поляків, євреїв).

Підводячи підсумки аналізу маркування місцевого простору районів Львівської області, ми доходимо висновку, що у ньому домінує україноцентричний підхід. «Маркери пам'яті» представників інших спільнот є рідкісними і скоріше виглядають як випадкове явище. Елементи радянського ідеологічного маркування практично відсутні і спостерігаються лише частково у вигляді меморіалів воїнів періоду Другої світової війни (адже на самих меморіалах вказується формулювання «радянські воїни»). У той же час, незважаючи на поширену тезу про вшанування та героїзацію на цій території тільки діячів ОУН-УПА, їм присвячена лише дуже незначна кількість пам'ятників, пам'ятних знаків та меморіальних таблиць. Найбільш поширеними є пам'ятники діячам та митцям, персоналії яких не викликають складних дискусій та дихотомічного ставлення з боку населення держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пам'ятки історії Бродівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Бродівського_району
2. Пам'ятки історії Буського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Буського_району
3. Пам'ятки історії Городоцького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Городоцького_району
4. Пам'ятки історії Дрогобицького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Дрогобицького_району
5. Пам'ятки історії Жидачівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Жидачівського_району
6. Пам'ятки історії Жовківського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Жовківського_району
7. Пам'ятки історії Золочівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Золочівського_району
8. Пам'ятки історії Кам'янка-Бузького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Кам'янка-Бузького_району
9. Пам'ятки історії Мостиського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Мостиського_району
10. Пам'ятки історії Перемишлянського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Перемишлянського_району
11. Пам'ятки історії Пустомитівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Пустомитівського_району
12. Пам'ятки історії Радехівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Радехівського_району
13. Пам'ятки історії Самбірського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Самбірського_району
14. Пам'ятки історії Сколівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Сколівського_району

15. Пам'ятки історії Сокальського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Сокальського_району
16. Пам'ятки історії Старосамбірського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Старосамбірського_району
17. Пам'ятки історії Стрийського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Стрийського_району
18. Пам'ятки історії Турківського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Турківського_району
19. Пам'ятки історії Яворівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_історії_Яворівського_району
20. Пам'ятки монументального мистецтва Бродівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Бродівського_району
21. Пам'ятки монументального мистецтва Буського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Буського_району
22. Пам'ятки монументального мистецтва Городоцького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Городоцького_району
23. Пам'ятки монументального мистецтва Дрогобицького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Дрогобицького_району
24. Пам'ятки монументального мистецтва Жидачівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Жидачівського_району
25. Пам'ятки монументального мистецтва Жовківського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Жовківського_району
26. Пам'ятки монументального мистецтва Золочівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Золочівського_району
27. Пам'ятки монументального мистецтва Кам'янка-Бузького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Кам'янка-Бузького_району
28. Пам'ятки монументального мистецтва Мостиського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Мостиського_району
29. Пам'ятки монументального мистецтва Перемишлянського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Перемишлянського_району
30. Пам'ятки монументального мистецтва Пустомитівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Пустомитівського_району
31. Пам'ятки монументального мистецтва Радехівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Радехівського_району
32. Пам'ятки монументального мистецтва Самбірського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Самбірського_району
33. Пам'ятки монументального мистецтва Сколівського району [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Сколівського_району
34. Пам'ятки монументального мистецтва Сокальського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Сокальського_району
35. Пам'ятки монументального мистецтва Старосамбірського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Старосамбірського_району
36. Пам'ятки монументального мистецтва Стрийського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Стрийського_району
37. Пам'ятки монументального мистецтва Турківського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Турківського_району
38. Пам'ятки монументального мистецтва Яворівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятки_монументального_мистецтва_Яворівського_району
39. Серета В. В. Місто як *Lieu de Memoire*: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова / В. В. Серета // Вісник Львів. У-ту. Сер. Соціологія. – 2008. – № 2. – С. 73–99.
40. Смирнова Т. А. Монументы, мнемонические места и конструирование коллективной памяти о Первой мировой войне в Англии / Т. А. Смирнова // Ярославский педагогический вестник. – 2011. – № 4 (Том I). – С. 98–101.